

संविधान सभा

संविधान अभिलेख अध्ययन तथा निर्याल समिति

संवैधानिक समितिको प्रतिवेदनमा उल्लिखित विषयमध्ये असहमति भएका विषयहरूको निर्याल सत्वन्धी प्रतिवेदन, २०७१

संविधानसभा नियमावली, २०७० को नियम ६६ बमोजिम गठन भएको यस संविधान अभिलेख अध्ययन तथा निर्याल समितिलाई सोही नियमावलीको उपनियम (५) र उपनियम (६) को व्यवस्था अनुसार संविधान सभामा रहेका अभिलेख तथा तत्कालीन संविधानसभाले संविधान निर्माणको लागि तयार गरेका दस्तावेज अध्ययन गरी सहमति वा असहमतिका विषय निर्याल गरी विषयगत आधारमा पूर्ण वा आंशिक प्रतिवेदन तयार पारी सभामा पेश गर्ने कार्यक्षेत्र र जिम्मेवारी रहे अनुरूप तत्कालीन संविधानसभाको मिति २०६७/१०/१२ को बैठकबाट भएको अनुसूचीमा उल्लेख भए बमोजिमको निर्णयलाई आधार बनाई संवैधानिक समितिको प्रतिवेदनको संविधानको प्रारम्भिक मस्यौदामा रहेका विषयमध्ये राजनीतिक संवाद समितिमा पठाउन उपयुक्त हुने असहमतिका विषयहरू निर्याल गरिएको छ । संवैधानिक समितिको प्रतिवेदनमा उल्लेख भएका संविधानका प्रारम्भिक मस्यौदामा भएका असहमति निर्याल सम्बन्धी विवरण यस प्रतिवेदनको खण्ड १ मा र संवैधानिक समितिद्वारा गठित विवाद समाधान उपसमितिमा भएका सहमतिहरूलाई खण्ड २ मा समावेश गरिएको छ । विवाद समाधान उपसमितिबाट सहमति कायम गरिएका विषयहरू संविधानसभामा पेश भई निर्णय भएको नदेखिएकोले यसलाई असहमतिको विषयमा समावेश गरिएको हो । यही व्यहोरा सहितको यो प्रतिवेदन संविधानसभा नियमावली, २०७० को नियम ६६ को उपनियम (६) को व्यवस्था अनुरूप यस समितिको मिति २०७१/२/०८ गतेको निर्णयानुसार संविधानसभा समक्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

सि.नं	विषय	असहमति भएको विषय	समितिको निर्याल	कैफियत
१.	प्रस्तावना	<p>लोकतन्त्र, शान्ति, मानवअधिकार र अग्रगामी परिवर्तनका लागि गरिएका ऐतिहासिक सशस्त्र संघर्ष, शान्तिपूर्ण जनआन्दोलन र मधेश आन्दोलन तथा नेपाली जनताको त्याग, बलिदान र शहिदहरूलाई सम्मान गर्दै;</p> <p>जनताको प्रतिस्पर्धात्मक बहुदलीय लोकतान्त्रिक समानुपातिक समावेशी शासन व्यवस्था, नागरिक स्वतन्त्रता, मौलिक अधिकार, मानव अधिकार, बालिग मताधिकार, आवधिक निर्वाचन, प्रेस स्वतन्त्रता, स्वतन्त्र र उत्तरदायी न्यायपालिका तथा कानूनी राज्यको अवधारणा लगायतका लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यतालाई अवलम्बन गरी समाजवादको आधार निर्माण गर्न प्रतिवद्ध रहदै;</p> <p>राष्ट्रिय अखण्डतालाई अक्षुण्ण राखी जनताको आत्मनिर्णयको अधिकार, स्वायत्तता र स्वशासनको</p>	<p>प्रस्तावनाको अनुच्छेद ३, ६ र ७ मा असहमति भएको देखिएकोले संवैधानिक राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।</p>	<p>प्रस्तावनासंग सम्बन्धित प्रश्नावली १. प्रस्तावनाको अनुच्छेद ३ मा माओवादी जनयुद्ध लगायत सबै आन्दोलनको नाम उल्लेख गर्ने वा माओवादी जनयुद्ध लगायत सबै आन्दोलनको नाम व्याख्यात्मक टिप्पणीमा राख्ने वा माओवादी जनयुद्ध व्याख्यात्मक टिप्पणीमा पनि नराख्ने ?</p> <p>२. प्रस्तावनाको अनुच्छेद ६ मा 'जनताको समानुपातिक समावेशी' भन्ने शब्दहरूको सट्टा 'बहुलवादमा आधारित' भन्ने शब्दहरू राख्ने वा नराख्ने ?</p> <p>३. अनुच्छेद ७ मा आत्मनिर्णयको अधिकारको परिभाषा, सो को प्रयोगको विधि र यस अन्तर्गत गर्न पाईने र नपाईने कुराहरू स्पष्ट पारेर परिमार्जन गर्नु पर्ने वा नपर्ने ?</p> <p>(बोल्डमा राखिएका शब्दहरू तत्कालीन संविधान सभाको निर्णयानुसार परिमार्जन गरिएको ।)</p> <p>अनुच्छेद ८ छलफलमा रहेको यो विषयलाई राज्यपुनर्संरचना तथा राज्यशक्तिको बाँडफाँड समिति र राज्यको शासकीय स्वरूप निर्धारण</p>

		अधिकारलाई आत्मसात गर्दै;		समितिबाट तयार हुने प्रतिवेदनको प्रसङ्गमा अझै छलफल गर्ने सहमति भएको)
२.	७. राष्ट्रिय गान र निशाना छाप	(२) नेपालको निशाना छाप अनुसूची-४ मा उल्लेख भएबमोजिम हुनेछ। सो निशाना छाप आवश्यकता अनुसार ठूलो वा सानो आकारको बनाउन सकिनेछ र त्यसमा नेपाल सरकारबाट निर्धारित रङ्गको प्रयोग हुनेछ।	उपधारा (२) मा अन्य समितिको प्रतिवेदन अनुसार हुनु पर्ने भएकोले संवैधानिक राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने।	(प्रदेशको आफ्नो छुट्टै निशाना छाप हुने वा नहुने विषय राज्यपुनर्संरचना तथा राज्यशक्तिको बाँडफाँड समितिको प्रतिवेदनमा निर्णय भए अनुसार गर्नु पर्ने।)
३.	८. संविधान संशोधन :	(१) जनतामा निहित सार्वभौमसत्ता, गणतन्त्रात्मक व्यवस्था, विधिको शासन, स्वतन्त्र न्यायपालिका, मौलिक अधिकार, मानव अधिकार, प्रेस स्वतन्त्रता, बहुलवाद, बहुदलीय प्रतिष्पर्धा, बालिग मताधिकार र आवधिक निर्वाचन सम्बन्धी मूल्य र मान्यताहरूको प्रतिकूल हुने गरी यो संविधान संशोधन गर्न सकिने छैन। (७) उपधारा (६) बमोजिम सहमतिका लागि पेश भएको विधेयक बहुमत संघीय इकाईका विधायिकाले तीन महिनाभित्र तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्यहरूको बहुमतबाट स्वीकृत वा अस्वीकृत गरी सोको जानकारी संघीय विधायिकामा पठाउनु पर्नेछ। तर कुनै संघीय इकाईको विधायिका विघटन भएको अवस्था रहेछ भने त्यस्तो विधायिका गठन भई पहिलो बैठक बसेको मितिले तीन महिनाभित्र स्वीकृत वा अस्वीकृत गरी पठाउनु पर्नेछ।	उपधारा (१) असहमतिको विषय भएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने। साविकको उपधारा (३) र (४) हटाइएको। साविकको उपधारा (७) असहमतिको विषय भएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने।	यो धारासंग सम्बन्धित प्रश्नावली ४. उपधारा (१) सँग सम्बन्धित प्रश्नावली देहायको विषयको प्रतिकूल असर पर्ने गरी संविधान संशोधन हुन नसक्ने भन्ने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने ? क) सार्वभौमसत्ता ख) राष्ट्रिय स्वाधिनता ग) संघीयता घ) बहुलवाद ङ) धर्म निरपेक्षता च) स्थानीय स्वायत्तता र स्वशासन, छ) समानुपातिक समावेशी ज) आदिवासीको अग्राधिकार यो धारासंग सम्बन्धित प्रश्नावली ५. धारा ८ को उपधारा (७) मा उल्लेख गरिएको विधेयक पछि रहेको “बहुमत संघीय इकाईको विधायिकाको” भन्ने शब्दहरूको सट्टा “५०% भन्दा बढी जनताको प्रतिनिधित्व गर्ने संघीय इकाईको विधायिकाले” भन्ने शब्द थप्ने वा नथप्ने ?
४.	१४. संवैधानिक परिषद् सम्बन्धी व्यवस्था	विषयगत समितिको प्रतिवेदनमा छुट्टन गएको देखिएको।	छलफल नभएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउन उपयुक्त हुने।	विषयगत समितिहरूबाट प्रस्तावित भई आएको नदेखिएको।
५.	१५. नेपाली राजदूत र विशेष प्रतिनिधि	मन्त्रिपरिषद्को सिफारिसमा राष्ट्रप्रमुखले समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा नेपाली राजदूत र कुनै खास प्रयोजनको लागि विशेष प्रतिनिधि नियुक्त गर्न सक्नेछ।	सहमति हुन बाँकी देखिएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने।	यो धारासंग सम्बन्धित प्रश्नावली ६. नेपाली राजदूत र विशेष प्रतिनिधि नियुक्ती समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा गर्ने वा समावेशी सिद्धान्तको आधारमा गर्ने ?

<p>६.</p>	<p>संक्रमणकालीन व्यवस्था (नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ खारेज हुने र नयाँ संविधान कार्यान्वयनमा नआईसकेको अवस्थालाई संक्रमणकालीन अवस्था भनिएको हो । हाल भएका संवैधानिक संयन्त्रमा के कस्तो परिवर्तन हुन्छ, तिनीहरूका काम, कर्तव्य र अधिकारमा के कस्तो अन्तर आउँछ र नयाँ संयन्त्र बन्न के कति समय लाग्छ भन्ने विषय स्पष्ट नभईकन संक्रमणकालीन व्यवस्थालाई पूर्णता दिन सकिदैन । विषयगत समितिहरूबाट प्राप्त मस्यौदा र संवैधानिक समितिबाट मस्यौदा एकीकरण भई संविधानको विधेयक तयार गर्ने अवधि सम्म संक्रमणकालीन व्यवस्था अन्तर्गत राखिनु पर्ने अन्य विषयहरू थप गर्नु पर्ने अवस्था आउने भएकोले यो भागलाई अन्तिमसम्म खुला राख्नु पर्ने समितिको सुझाव रहेको ।)</p>		<p>यो भागसंग सम्बन्धित प्रश्नावली</p> <p>१२. संक्रमणकालीन व्यवस्था अन्तर्गत प्रस्तावित व्यवस्थाको सट्टा देहायका प्रावधानहरू थप गर्नुपर्ने वा नपर्ने ? नयाँ संविधान जारी भएको मितिले वहीमा एक महिनाभित्र राष्ट्रपति तथा मन्त्रिमण्डलको अन्तरिम व्यवस्था व्यवस्थापिका-संसदको रूपमा कायम रहने संविधान सभाले गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● संवैधानिक अंगका पदाधिकारीहरू र न्यायाधीशहरूको अन्तरिम व्यवस्था नयाँ संविधान जारी भएको तीन महिनाभित्र व्यवस्थापिका-संसदको रूपमा कायम रहने संविधान सभाले गर्ने । ● स्वायत्त प्रादेशिक राज्यहरूको अन्तरिम व्यवस्था नयाँ संविधान जारी भएको तीन महिनाभित्र व्यवस्थापिका-संसदको रूपमा कायम रहने संविधानसभाले गर्ने । <p>१३. बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार संक्रमणकालीन भाग अन्तर्गत राख्ने वा नराख्ने ?</p> <p>१४. बाधा अड्काउ फुकाउने आदेश व्यवस्थापिका संसदबाट एक महिना भित्र अनुमोदन गराउनु पर्ने वा नपर्ने</p> <p>१५. संक्रमणकालीन व्यवस्था अन्तर्गत वर्तमान संविधानसभालाई नै व्यवस्थापिकाको रूपमा निरन्तरता दिने तर न्यायाधीश एवं संवैधानिक निकायका पदाधिकारीहरूको हकमा अन्यथा व्यवस्था राखिनुले दोहोरो मापदण्ड अवलम्बन गरेको देखिने हुँदा एकरूपता कायम गरिनुपर्ने वा नपर्ने ?</p>
-----------	--	--	--

सि.नं	विषय	असहमति भएको विषय	समितिको निष्कर्ष	कैफियत
७.	२१. राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति सम्बन्धी व्यवस्था	यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत बहाल रहेका राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति यस संविधान बमोजिम राष्ट्रप्रमुख र उपराष्ट्रप्रमुखको निर्वाचन नभएसम्म कायम रहनेछन् ।	सहमति हुन बाँकी देखिएकोले संवैधानिक राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।	यो धारा सँग सम्बन्धित प्रश्नावली ७. राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति सम्बन्धी व्यवस्थाको सट्टामा “यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत बहाल रहेका राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति नयाँ संविधान बमोजिम निर्वाचन नभएसम्म कायम रहने र कुनै कारणवस पद रिक्त भएमा पदपूर्ति हुने प्रक्रिया अन्तरिम संविधान बमोजिम हुनेछ” भन्ने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने ? (संक्रमणकालमा राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको पद रिक्त भएमा पूर्ति हुने प्रक्रियालाई पनि राज्यको शासकीय स्वरूप निर्धारण समितिको प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि सोको आधारमा संबोधन गर्नु पर्ने हुन्छ ।)
८.	२२. मन्त्रिपरिषद् सम्बन्धी व्यवस्था	(१) यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत कायम रहेको मन्त्रिपरिषद् यसै संविधान अन्तर्गत गठन भएको मानिनेछ ।	उपधारा (१) मा सहमति हुन बाँकी देखिएकोले संवैधानिक राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउन उपयुक्त हुने ।	यो धारा सँग सम्बन्धित प्रश्नावली ८. कार्यकारीणी सम्बन्धी व्यवस्थाको सट्टामा “यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत कायम रहेको मन्त्रिपरिषद् यसै संविधान अन्तर्गत भएको संघीय मन्त्रिपरिषद् मानिनेछ” भन्ने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने ? (संक्रमणकालमा मन्त्रीपरिषद् विघटन भएमा पुनः गठन हुने प्रक्रियालाई पनि शासकीय स्वरूप समितिको प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि सोको आधारमा संबोधन गर्नु पर्ने हुन्छ ।)
९.	२३. विधायिकी अधिकार	(१) यस संविधान बमोजिमको संघीय विधायिकाको प्रथम अधिवेशन नवसेसम्म नेपालको विधायिकी अधिकार व्यवस्थापिका-संसदको हैसियतले वर्तमान संविधानसभाले नै प्रयोग गर्नेछ ।	उपधारा (१) मा सहमति हुन बाँकी देखिएकोले संवैधानिक राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।	यो धारा सँग सम्बन्धित प्रश्नावली ९. विधायिकी अधिकार सम्बन्धी व्यवस्थाको सट्टामा “यो संविधान बमोजिम निर्वाचित संघीय संसद/व्यवस्थापिका संसदबाट संघीय मन्त्रिपरिषद् गठन नभएसम्म साविकको मन्त्रिपरिषद् कायम रहने छ । तर संघीय संसद/व्यवस्थापिका संसदको प्रथम अधिवेशन पश्चात् ६० दिन भित्र यस संविधान अन्तर्गतको मन्त्रिपरिषद् गठन हुनेछ ।” भन्ने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने ?
१०.	२४. न्यायपालिका सम्बन्धी व्यवस्था	(२) यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत सर्वोच्च अदालत, पुनरावेदन अदालत र जिल्ला अदालतहरूमा बहाल रहेका न्यायाधीशहरू यो संविधानमा व्यवस्था भएबमोजिमको नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्था कार्यान्वयन नभएसम्म आ-आफ्नो पदमा यथावत कायम रहनेछन् ।	उपधारा (२) मा सहमति हुन बाँकी देखिएकोले संवैधानिक राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।	यो धारा सँग सम्बन्धित प्रश्नावली १०. प्रस्तावित धारा २५ को उपधारा (२) मा रहेको ‘बहाल रहेका न्यायाधीशहरू’ भन्ने शब्दहरू पछि रहेको “यो संविधानमा व्यवस्था भएको नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्था कार्यान्वयन नभएसम्म” भन्ने शब्दहरूको सट्टा “यसै संविधान बमोजिम नियुक्ति भएको मानी आ-आफ्नो पदमा यथावत कायम रहने छन्” भन्ने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने ?
११.	२५. संवैधानिक निकाय र पदाधिकारीहरू सम्बन्धी व्यवस्था	(३) यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत कायम रहेका संवैधानिक निकायमा कार्यरत पदाधिकारीहरू यो संविधानमा व्यवस्था भएबमोजिमको नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्था	उपधारा (३) मा सहमति हुन बाँकी देखिएकोले संवैधानिक राजनीतिक संवाद तथा सहमति	यो धारा सँग सम्बन्धित प्रश्नावली ११. धारा २५ को उपधारा (३) मा रहेको ‘कार्यरत पदाधिकारीहरू’ भन्ने शब्द पछि रहेको “यो संविधानमा व्यवस्था भएको नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्था कार्यान्वयन नभएसम्म” भन्ने शब्दहरूको सट्टा ‘यसै

		कार्यान्वयन नभएसम्म आ-आफ्नो पदमा यथावत कायम रहनेछन् ।	समितिमा पठाउने ।	संविधान बमोजिम नियुक्ति भएको मानी आ-आफ्नो पदमा यथावत कायम रहने छन् भन्ने शब्दहरु राख्ने वा नराख्ने ?
१२.	२८.बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार	यस संविधान बमोजिम विधायिकाको निर्वाचन भई विधायिकाको बैठक नबसेसम्म यो संविधानको कार्यान्वयन गर्न कुनै बाधा अड्काउ परेमा राष्ट्रप्रमुखले मन्त्रपरिषद्को सिफारिसमा त्यस्तो बाधा अड्काउ फुकाउन आदेश जारी गर्न सक्नेछ ।	यो विषयमा सहमति कायम हुन बाँकी देखिएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउन उपयुक्त हुने ।	(यस भागमा लेखिएका कुराहरुमा मन्त्रपरिषद्को सिफारिसमा राष्ट्रप्रमुखले गर्ने वा राष्ट्रप्रमुखले गर्ने भन्ने विषयमा राज्यको शासकीय स्वरूप निर्धारण समितिको प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि मात्र टुंगो लगाउने ।)
१३.	३०.संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :	(१) यो संविधानलाई “नेपालको संविधान, २०६७” भनिनेछ । (२) यो संविधानका भाग ... धारा ... बाहेकका अन्य व्यवस्थाहरु सम्बन्ध दुई हजार सतसठ्ठी साल जेठ महिनाको ... देखि प्रारम्भ हुनेछन् । भाग ... र धारा ... देखि प्रारम्भ हुनेछन् ।	यो धारामा सहमति हुन बाँकी देखिएकोले संवैधानिक राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।	यो धारासंग सम्बन्धित प्रश्नावली १६. नामको पछाडि रहेको सम्बन्ध राख्ने वा राख्न नपर्ने ? १७ समाजवाद उन्मुख गणतन्त्र नेपालको संविधान, २०६७ भनी नाम राख्नुपर्ने वा नपर्ने ? १८. संघीय गणतन्त्र नेपालको संविधान, २०६७ भनी नाम राख्नुपर्ने वा नपर्ने ? १९. जनताको संघीय गणतन्त्र नेपालको संविधान, २०६७ भनी नाम राख्नुपर्ने वा नपर्ने ? २०. गणतन्त्र नेपालको संविधान २०६७ भनी नामाकरण गर्नुपर्ने वा नपर्ने ? २१. संविधानको नाम पछि साल उल्लेख गर्दा नेपाल संवत् १९३० उल्लेख गर्नुपर्ने वा नपर्ने ?

खण्ड-२

संविधानसभा, संवैधानिक समितिबाट गठित विवाद समाधान उप-समितिमा भएका सहमतिहरू

संविधानसभामा सहमति कायम नभई बाँकी रहेका विषयहरूमा सहमति कायम गर्नकोलागि संवैधानिक समितिलाई नै जिम्मेवारी दिएपछि, संवैधानिक समितिबाट मिति २०६७।१।१३ मा गठित विवाद समाधान उप-समितिले विभिन्न मितिमा मतभेदका विषयहरूमा सहमति कायम गरेको देखिन्छ। संविधान निर्माण कार्यलाई यथाशीघ्र सम्पन्न गर्न संवैधानिक राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिबाट सहमति कायम गर्ने क्रममा उक्त सहमतिहरू महत्वपूर्ण हुने हुँदा तपसिल बमोजिम उल्लेख गरिएको छ।

सि.नं	बैठक संख्या	बैठक मिति	बैठकको निर्णय	कैफियत
१	२	२०६७।१।१७	संघीय व्यवस्थापिकामा प्रतिनिधि सभा र राष्ट्रियसभा दुई सदन रहने नीतिगत सहमति भएको	
२	४	२०६७।१।२०	<ol style="list-style-type: none"> १. प्रश्न नं. ७ मा रहेको संघीय व्यवस्थापिकाको नामाकरण "व्यवस्थापिका-संसद" राख्ने। २. प्रश्न नं. १२ मा रहेको प्रदेश व्यवस्थापिकाको नाम सम्बन्धमा समितिको प्रतिवेदनमा रहेको "प्रदेशसभा" नै उपयुक्त भएकोले अन्यथा गर्न नपर्ने। ३. प्रश्न नं. १८ र १९ मा रहेको महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेसी र मुस्लिम लगायतका समुदायको प्रतिनिधित्व र विशेषाधिकारको विषयलाई निर्वाचन प्रणाली र प्रश्न नं. ११ सँग आबद्ध गरी पछि टुंगो लगाउने। ४. प्रश्न नं. २४ मा रहेको प्रत्याह्वान सम्बन्धी विषयलाई निर्वाचन प्रणालीसँग आबद्ध गरी पछि टुंगो लगाउने। ५. प्रश्न नं. २५ मा रहेको विषय संघीय व्यवस्थापिका र प्रदेश व्यवस्थापिकाका सदस्यको शपथसँग सम्बन्धित रहेकोले संविधानको अनुसूचीलाई अन्तिम रूप प्रदान गर्दा ध्यान दिने। ६. प्रश्न नं. २७ मा रहेको बहसमा बन्देजसम्बन्धी विषयलाई न्याय प्रणालीसँग सम्बन्धित विषयसँग आबद्ध गरी पछि टुंगो लगाउने। ७. प्रश्न नं. ३२ मा रहेको विषय आत्मनिर्णयको अधिकारसँग सम्बन्धित रहेकोले राज्यको पुनर्संरचना तथा राज्य शक्तिको वाँडफाँड समितिको प्रतिवेदनसँग आबद्ध गरी पछि टुंगो लगाउने। ८. मिति २०६७।१।१७ मा भएको संघीय व्यवस्थापिकामा दुई सदन रहने भन्ने नीतिगत निर्णय र आज भएको माथि बुँदा नं. १ देखि ७ नं. सम्मका निर्णय समेतका आधारमा व्यवस्थापिकीय अंगको स्वरूप निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा टुंगो लाग्न बाँकी प्रश्नहरूमध्ये प्रश्न नं. ६, ७, ८, १२, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१, २२, २३, २४, २५, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४ र ३५ मा रहेका विषयहरू विवादित विषयको सूचीमा राखिरहनु आवश्यक नभएकोले सूचीबाट हटाउने। ९. अब व्यवस्थापिकीय अंगको स्वरूप निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा टुंगो लाग्न बाँकी प्रश्न नं. ९, १०, ११ र १३ का विषयमा उपसमितिको अर्को बैठकमा छलफल गर्ने। 	
३	५	२०६७।१।२५	<ol style="list-style-type: none"> १. संघीय व्यवस्थापिकाको तल्लो सदन विघटन भई निर्वाचनको मिति निर्धारण भएकोमा उक्त मितिमा निर्वाचन हुन नसकेमा स्वतः पुनर्स्थापना हुने व्यवस्था गर्ने वा नगर्ने भन्ने विषय शासकीय स्वरूपको निर्धारणसँग पनि सम्बन्धित रहेकोले उक्त विषयमा छलफल हुँदा ध्यान दिने गरी उक्त प्रश्न सूचीबाट हटाउने। २. संघीय व्यवस्थापिकाका दुवै सदन र प्रदेशसभामा कति सदस्य संख्या हुने भन्ने विषयको अन्तिम टुंगो राज्यको पुनर्संरचना तथा राज्यशक्तिको वाँडफाँड समिति र राज्यको शासकीय स्वरूप निर्धारण समितिको प्रतिवेदन अन्तिम गर्दा गर्न सकिने नै भएकोले अहिले उक्त दुवै प्रश्न विवादित विषयको सूचीबाट हटाउने। 	

			३. संघीय व्यवस्थापिकामा के, कसरी र कस्ता कस्ता वर्ग, समुदाय र क्षेत्रबाट प्रतिनिधित्व गराउने भन्ने प्रश्न निर्वाचन प्रणालीसँग सम्बन्धित रहेको देखिंदा उक्त विषय निर्वाचन प्रणालीमाथि छलफल हुँदा सम्बोधन गर्ने गरी उक्त प्रश्न विवादित विषयको सूचीबाट हटाउने ।	
४	७	२०६७।१।२७	राष्ट्रिय महत्वको पद र अधिकारसँग सम्बन्धित तथा राजनैतिक विषयसँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने विषय र संविधानसँग कानून बाभिएको विषय लगायतका विषय हेर्न अलग्गै संवैधानिक अदालतको स्थापना गर्ने सहमति भएको छ । साथै सर्वोच्च अदालतका प्रधान न्यायाधीश नै संवैधानिक अदालतको पदेन अध्यक्ष हुने समेत सहमति भएको छ । न्याय प्रणाली सम्बन्धी समितिको प्रतिवेदनमा टुंगो लाग्न बाँकी अरु सबै विषयको समेत संबोधन हुने गरी संवैधानिक अदालतको क्षेत्राधिकार, सर्वोच्च अदालतको क्षेत्राधिकार, दुवै अदालतमा रहने न्यायाधीशहरूको संख्या, न्यायाधीशहरूको योग्यता लगायतका विषयमा अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेश गर्न कार्यदललाई जिम्मेवारी दिने ।	
५	१०	२०६७।१।२८	१. संवैधानिक समितिको प्रतिवेदनमा रहेको संक्रमणकालीन व्यवस्था अन्तर्गत धारा २१ मा रहेको व्यवस्थालाई उपधारा (१) अन्तर्गत राख्ने र उपधारा (२) मा देहाय बमोजिमको व्यवस्था थप गर्ने :- “(२) उपधारा (१) बमोजिम कायम रहेका राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको पद कुनै कारणले रिक्त हुन आएमा तत्काल कायम रहेको व्यवस्थापिका-संसदबाट निर्वाचन गरी पदपूर्ति गरिनेछ ।” २. संवैधानिक समितिको प्रतिवेदनमा रहेको संक्रमणकालीन व्यवस्था अन्तर्गत धारा २२, २३, २४ र २५ मा रहेको व्यवस्था उपयुक्त रहेकोले यथावत कायम राख्ने । प्रश्न नं. २१ देखि २७ सम्मका सबै ७ वटा विषयको संबोधन भएकोले ती विषयहरूलाई टुंगो लाग्न बाँकी विषयको सूचीबाट हटाउने ।	
६	१२	२०६७।१।१५	कार्यदलका संयाजक लक्ष्मणलाल कर्णले न्यायप्रणाली सम्बन्धी समितिको प्रतिवेदनमा टुंगो लाग्न बाँकी विषयहरूको संबोधन गर्ने सम्बन्धमा तयार भएको प्रस्ताव उपसमितिमा पेश गर्नु भएको र उक्त प्रस्ताव जस्ताको तस्तै अनुसूचीमा राखिएको ।	
७	१५	२०६८।२।५	राष्ट्रियसभाको भूमिका, काम, कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धमा संवैधानिक समितिको सचिवालयले तयार गरेको प्रस्ताव पेश भएको र उक्त प्रस्ताव जस्ताको तस्तै अनुसूचीमा राखिएको । त्यसै सन्दर्भमा भएको सहमति : १. भावी संविधानको नाम " नेपालको संविधान राख्ने । यस सम्बन्धी विवादको सूचीमा रहेका ६ वटा प्रश्न हटाउने । २. शिविरमा रहेका लडाकुहरूको (जनमुक्ति सेनाको) पुनर्स्थापना, व्यवस्थापन र समायोजन लगायतको शान्ति प्रक्रिया टुंगो लागेपछि मात्र नयाँ संविधान जारी हुने भएकोले सो सम्बन्धी विषय नयाँ संविधानमा राख्न नपर्ने हुँदा राष्ट्रिय हितको संरक्षण समितिको प्रतिवेदनमा रहेको यस सम्बन्धी टुंगो लाग्न बाँकी विषयलाई विवादको सूचीबाट हटाउने ।	
८	१६	२०६८।२।६	राष्ट्रिय हितको संरक्षण समितिको प्रतिवेदनमा टुंगो लाग्न बाँकी रहेको १८ वर्ष उमेर पुगेका नागरिकलाई सरकारले सैनिक तालिमकोलागि आब्हान गर्न सक्ने, त्यसरी आब्हान भएकोमा तालिम लिई सेवा गर्नु पर्ने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने भन्ने विषयमा छलफल हुँदा “राष्ट्रले चाहेका बखत अनिवार्य सेवा गर्नु नागरिकको कर्तव्य हुने” व्यवस्था समेत संलग्न रहेकोले उक्त विषयलाई विवादको सूचीबाट हटाउने सर्वसम्मतिले निर्णय भएको ।	
९	३०	२०६८।७।२८	विवाद समाधान उपसमिति अन्तर्गत निर्माण गरिएको कार्यदलका संयोजक माननीय श्री लक्ष्मणलाल कर्णले शासकीय स्वरूप र निर्वाचन प्रणाली दुवै विषयमा तुलनात्मक अध्ययन गरी कार्यदलले तयार पारेको सुझावसहितको लिखित प्रतिवेदन पेश गर्नु भएको र उक्त प्रतिवेदनमाथि उपसमितिको आगामी बैठकबाट छलफल प्रारम्भ गर्ने सहमति भएको ।	
१०	३४	२०६८।८।२७	“१. संघीय व्यवस्थापिका-संसदको निर्वाचनमा मिश्रित निर्वाचन प्रणाली (पहिलो हुने निर्वाचित हुने र समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीको मिश्रित स्वरूप) अवलम्बन गर्ने ।	

			२. सबै तहका निर्वाचनमा १८ वर्ष उमेर पुगेको नेपाली नागरिकलाई मतदानको अधिकार हुने ।	
११	३५	२०६८।८।२९	<p>१. संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई मिति २०६७।१०।१२ मा दिएको निर्देशनको बुँदा नं. ४ मा उल्लेख भए बमोजिम मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गरिएका उही कुरालाई राज्यका निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिमा नदोहोर्न्याउन हिजो मिति २०६८।८।२८ गतेको संवैधानिक समितिमा छलफल भई सो विषयमा अध्ययन गरी सुझाव पेश गर्न यस विवाद समाधान उपसमितिमा पठाइएकोमा संवैधानिक समितिमा भएको छलफललाई समेत आधार लिई भाषा र भाव दुवै रूपमा दोहोरिएका विषयहरूलाई यकिन गरी उपसमितिमा सुझाव पेश गर्न उपसमिति अन्तर्गत निर्माण भएको कार्यदललाई जिम्मेवारी दिने ।</p> <p>२. मौलिक अधिकार तथा निर्देशक सिद्धान्त समितिको प्रतिवेदनमा रहेको मौलिक हक सम्बन्धी मस्यौदाको सि.नं. ५ को न्याय सम्बन्धी हकको उपधारा (४) मा देहायको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश थप गर्ने :- “तर यो संविधान जारी भएपछि घटित मानवता विरुद्धको अपराध, युद्ध अपराध र आम नरसंहार सम्बन्धी अपराधमा भूतप्रभावी कानून बनाएर सजाय गर्न यस उपधाराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।”</p> <p>३. मौलिक अधिकार तथा निर्देशक सिद्धान्त समितिको प्रतिवेदनमा रहेको मौलिक हक सम्बन्धी मस्यौदाको सि.नं.१० को सम्पत्तिसम्बन्धी हकको समग्र व्यवस्था उपयुक्त र पर्याप्त रहेकोले उक्त व्यवस्थामाथि परेका फरक मतसँग सम्बन्धित जग्गाको हदबन्दी, क्षतिपूर्ति र समग्र सम्पत्तिको सीमा सम्बन्धी तीन वटा टुंगो लाग्न बाँकी विषयहरू अब विवादको सूचीमा राख्न नपर्ने भएकोले हटाउने ।</p>	
१२	३६	२०६८।९।३	<p>१. संवैधानिक समितिको प्रतिवेदनमा टुंगो लाग्न बाँकी रहेको संविधान संशोधनसँग सम्बन्धित धाराको उपधारा (७) मा “बहुमत संघीय इकाईको विधायिकाले” भन्ने शब्दावली राख्ने वा “५० प्रतिशतभन्दा बढी जनताको प्रतिनिधित्व गर्ने संघीय इकाईका विधायिकाले” भन्ने शब्दावली राख्ने विषयलाई राज्यको पुनर्संरचनाको विषय टुंगो लगाउँदा संवोधन गर्ने गरी हाललाई उक्त प्रश्न यहाँ कायम नराख्ने ।</p> <p>२. संवैधानिक समितिको प्रतिवेदनमा टुंगो लाग्न बाँकी रहेको विविध भागसँग सम्बन्धित नेपाली राजदूत र विशेष प्रतिनिधिको नियुक्ति समावेशी समानुपातिक सिद्धान्तको आधारमा गर्ने भन्ने विषयलाई सामाजिक न्यायको हकमा मीलान गरी सोको व्याख्यात्मक टिप्पणीमा “सार्वजनिक सेवा भन्ने शब्दावलीभित्र नेपाली राजदूत र विशेष प्रतिनिधिले गर्ने सेवा पनि समावेश हुने व्यहोरा राख्ने ।</p>	
१३	४१	२०६८।९।१५	<p>कार्यदलका संयोजक माननीय श्री लक्ष्मणलाल कर्णले पेश गर्नु भएको प्रतिवेदनमा सहमति भएका विषयः</p> <p>१. विवादित विषयमध्ये बुँदा नं. ३ को प्रश्न नं. ४ मा रहेको विषय (विवादित ७५ वटा प्रश्नको सूचीमा ४५ नं. मा रहेको प्रश्न) मा मौलिक अधिकार तथा निर्देशक सिद्धान्त समितिको प्रतिवेदनको सि.नं. २ को उपधारा (१) मा रहेको “संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक व्यवस्था” भन्ने शब्दावली नै उपयुक्त रहेकोले यथावत् कायम राख्ने र यसमा परिवर्तनको आवश्यकता नरहेकोले यो प्रश्न कायम राख्न नपर्ने ।</p> <p>२. विवादित विषयमध्ये बुँदा नं. ४ अन्तर्गतका ५ देखि ११ नं. सम्मका प्रश्नहरू (विवादित ७५ वटा प्रश्नको सूचीमा ४८, ४९, ५०, ५१, ५२, ५३ र ५९ नं. मा रहेका प्रश्नहरू) राजनीतिक अग्रधिकार र आत्मनिर्णयको अधिकारसँग सम्बन्धित रहेका उक्त दुवै विषय राज्यको पुनर्संरचना तथा राज्यशक्तिको बाँडफाँड समितिको प्रतिवेदनमा विवादको सूचीमा रहेको हुनाले यहाँबाट यी प्रश्नहरू हटाउने । यी दुवै विषयमा राज्यको पुनर्संरचना तथा राज्यशक्तिको</p>	

		<p>बाँडफाँड समितिको प्रतिवेदन टुंगो लगाउँदा छलफल गरी टुंगो लगाउन उपयुक्त हुने ।</p> <p>३. विवादित विषयमध्ये प्रस्तावनासँग सम्बन्धित प्रश्न नं. १२ (विवादित ७५ वटा प्रश्नको सूचीमा ७५ नं. मा रहेको प्रश्न) को सन्दर्भमा संवैधानिक समितिको प्रतिवेदनमा रहेको प्रस्तावनाको अनुच्छेद ३ लाई यसरी पुनर्लेखन गर्ने :-</p> <p>“राष्ट्रियहित, लोकतन्त्र र अग्रगामी परिवर्तनका लागि नेपाली जनताले हालसम्म पटक पटक गर्दै आएका ऐतिहासिक जनआन्दोलन र सशस्त्र संघर्ष, त्याग र बलिदानको गौरवपूर्ण इतिहासलाई स्मरण एवं शहीदहरु तथा बेपत्ता र पीडित नागरिकहरुलाई सम्मान गर्दै”</p> <p>४. प्रस्तावनासँग संबन्धित प्रश्न नं. १३ मा रहेको “बहुलवाद” सँग सम्बन्धित विषय (विवादित ७५ वटा प्रश्नको सूचीमा ५८ नं. मा रहेको प्रश्न) र संविधान संशोधन सम्बन्धी विषय टुंगो लाग्न बाँकी रहेकोले त्यसलाई त्यही स्थानमा छलफल गरी टुंगो लगाउन सकिने भएकोले यो प्रश्न पनि कायम राख्न नपर्ने ।</p> <p>५. मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गरिएका उही कुरालाई राज्यका निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिमा नदोहोर्न्याउन मिति २०६८।८।२८ गते संवैधानिक समितिमा भएको छलफललाई समेत आधार लिई भाषा र भाव दुवै रूपमा दोहोरिएका विषयहरुलाई यकिन गरी सुझाव पेश गर्न उपसमितिमा प्राप्त भएकोमा सो विषयमा उपसमिति अन्तर्गत निर्माण गरिएको कार्यदलले आज पेश गरेको प्रतिवेदनमाथि छलफल भई उक्त विषयलाई अन्तिम रूप प्रदान गरिएकोले संवैधानिक समितिमा पेश गर्ने ।</p> <p>उपसमितिको मिति २०६८।८।२९को बैठकमा एकसरो छलफलबाट सहमति कायम भएका, संवैधानिकसमितिमा पनि छलफल गर्न उपयुक्त हुने देहायका विषयहरु पनि संवैधानिक समितिमा प्रस्तुत गर्ने ।</p> <p>१. मौलिक अधिकार तथा निर्देशक सिद्धान्त समितिको प्रतिवेदनमा रहेको मौलिक हक सम्बन्धी मस्यौदाको सि.नं. ५ को न्यायसम्बन्धी हकको उपधारा (४) मा देहायको प्रतिवन्धात्मक वाक्यांश थप गर्ने :-</p> <p>“तर यो संविधान जारी भएपछि घटित मानवता विरुद्धको अपराध, युद्ध अपराध र आम नरसंहार सम्बन्धी अपराधमा भूतप्रभावी कानून बनाएर सजाय गर्न यस उपधाराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।”</p> <p>२. मौलिक अधिकार तथा निर्देशक सिद्धान्तको सिं नं. १० को सम्पत्ति सम्बन्धी हकको समग्र व्यवस्था उपयुक्त र पर्याप्त रहेकोले उक्त व्यवस्थामाथि परेका फरकमतसँग सम्बन्धित तीनवटा टुंगो लाग्न बाँकी विषयहरु अब विवादको सूचीमा राख्न नपर्ने भएकोले हटाउने ।”</p>	
--	--	--	--

ध्यानाकर्षण : विवाद समाधान उपसमितिको प्रतिवेदनको पृष्ठ ६३ देखि पृष्ठ ९३ सम्म उल्लिखित भएका संवैधानिक समितिबाट गठित विवाद समाधान उपसमितिले मिति २०६९।१।२२ मा गठन गरेको कार्यदलले मिति २०६९।१।२३ मा पेश गरेको प्रतिवेदन संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिलाई सन्दर्भ सामाग्री हुने देखिएकोले ध्यान आकर्षण गराइएको छ ।

तत्कालिन संविधानसभाबाट मिति २०६७।१०।१२ को निर्णयानुसार संवैधानिक समितिको प्रतिवेदनको सन्दर्भमा सोही समितिलाई दिइएको सुझाव एवं निर्देशन

१. मस्यौदा प्रस्तावनाको अनुच्छेद ४ को अन्त्यमा रहेको “स्मरण गर्दै” भन्ने शब्दावलीको सट्टा “अनुभूति गर्दै” भन्ने शब्द राख्ने, अरु परिमार्जन गर्न आवश्यक नरहेको ।
२. छैठौँ अनुच्छेदमा रहेको “सक्षम, निष्पक्ष र स्वतन्त्र न्यायपालिका” भन्ने शब्दहरूको सट्टा “स्वतन्त्र र उत्तरदायी न्यायपालिका” भन्ने शब्दावली राख्ने ।
३. प्रस्तावनाको अनुच्छेद ८ मा रहेको “सबै प्रकारका विभेद” भन्ने शब्द पछि “र उत्पीडनको” भन्ने शब्दहरू थप गर्ने र उक्त अनुच्छेदको व्याख्यात्मक टिप्पणीमा “मजदुर, किसान, कामदारवर्गको विशेष अधिकार सुनिश्चित हुने गरी सबै समुदाय र वर्गलाई न्याय प्रदान गर्ने र समतामूलक समाजको स्थापना गर्ने लक्ष्यलाई स्पष्ट पार्न यो अनुच्छेद राखिएको” भन्ने व्यहोरा राख्ने ।
४. मस्यौदा प्रस्तावनाको अनुच्छेद ९ को व्याख्यात्मक टिप्पणीमा “नेपाली जनताले सामन्तवाद, साम्राज्यवाद, विस्तारवाद र सबै प्रकारका विदेशी हस्तक्षेप विरुद्धमा बिगतमा गर्दै आएका संघर्ष र आन्दोलनहरूलाई सम्मान गर्दै अब उपरान्त संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमबाट नेपाली राष्ट्रियता, स्वाधीनता, सार्वभौमसत्ता र राष्ट्रिय अखण्डतालाई मजबुत बनाउने तथा अग्रगमन सहितको दिगो शान्ति, समृद्धि र विकासको माध्यमद्वारा नेपाली जनताको जीवनस्तर अभिवृद्धि गर्दै लोकतन्त्रको लाभहरू उपयोग गर्न सक्ने स्थितिको सृजना गर्ने प्रतिबद्धता सहित यो संविधान जारी भएको व्यहोरा उल्लेख गरिएको हो ।” भन्ने व्यहोरा राख्ने ।
५. मस्यौदामा रहेको राष्ट्रको परिभाषा यथावत राख्ने । नेपाल राज्यको परिभाषाको मस्यौदामा “समावेशी” शब्दपछि “लोकतन्त्रात्मक” शब्द थपेर “समावेशी लोकतन्त्रात्मक” बनाई व्याख्यात्मक टिप्पणीमा जनताको समावेशी लोकतन्त्रात्मक राज्य हुने कुरा थप्ने । नेपाल राज्यको परिभाषामा रहेको “बहुराष्ट्रिय” शब्दको सट्टा “बहुजातीय” शब्द राख्ने र व्याख्यात्मक टिप्पणीमा नेपाल बहुजातिय (Multinational) विशेषतायुक्त समेत हुने भनेर थप्ने ।
६. देश संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा रुपान्तरण भएको परिवर्तित सन्दर्भमा राष्ट्रिय झण्डाको नयाँ व्याख्या गर्ने गरी झण्डा यथावत राख्ने ।
७. राष्ट्रिय गानमा रहेको “वीरहरू” शब्दले “विरंगना” समेतलाई समेट्ने भएकोले कुनै परिवर्तन गर्न नपर्ने ।
८. जनमत संग्रहसंग सम्बन्धित विषयमा देहायबमोजिमको व्यवस्था गरी छुट्टै धारामा संविधानको उपयुक्त स्थानमा राख्ने :
“(१) यस संविधानमा अन्यत्र व्यवस्था भएकोमा बाहेक राष्ट्रिय महत्वको कुनै विषयमा जनमत संग्रहबाट निर्णय गर्न आवश्यक छ भनी संघीय व्यवस्थापिकाले तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्यहरूको दुई तिहाई सदस्यको बहुमतबाट निर्णय गरेमा त्यस्तो विषयमा जनमत संग्रहबाट निर्णय लिन सकिने छ ।
(२) जनमत संग्रह सम्बन्धी अन्य व्यवस्था कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।”
९. मस्यौदाको धारा ८ मा संविधान संशोधन शीर्षक अन्तर्गतको उपधारा (३) र (४) को व्यवस्था हटाई उक्त धाराको मस्यौदालाई मिलाउने ।
१०. सोही धारा ८ को उपधारा (२) मा रहेको “तोकिए बमोजिमको न्यूनतम संख्याका सदस्यहरू” को सट्टा “संघीय व्यवस्थापिकाको सदस्य” राखी मस्यौदा परिमार्जन गर्ने र त्यसको व्याख्यात्मक टिप्पणीमा “यस व्यवस्थाले सर्वसाधारण जनताहरूले संविधान संशोधनका सम्बन्धमा विभिन्न किसिमले सुझाव दिन सक्ने र विधायिकाका सदस्यहरूले त्यस्ता सुझावहरू अध्ययन गरी संविधान संशोधन प्रस्ताव गर्न उपयुक्त सम्भेमा एकजना सदस्यले समेत संशोधन प्रस्ताव राख्न सक्ने गरी संविधान संशोधनको प्रस्ताव पेश गर्ने सम्बन्धमा लचिलो व्यवस्था गरिएको” भन्ने वाक्यांश थप गर्ने ।
११. प्रारम्भिक मस्यौदाको धारा १२ मा उपधारा (२) नरहेको हुनाले प्रारम्भमा रहेको (१) हटाउने ।
१२. सोही धारामा रहेको दर्ता र सञ्चालन भन्ने शब्दहरूको सट्टा दर्ता, सुविधा र सञ्चालन भन्ने शब्दहरू राख्ने ।
१३. प्रारम्भिक मस्यौदाको धारा १३ को उपधारा (१) पछि देहायको उपधारा (२) थप गरी उपधाराको क्रम मिलाउने :-
“(२) उपधारा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कुनै प्रदेशमा प्राकृतिक विपत्ति वा महामारीको कारणले गम्भिर संकट उत्पन्न भएमा सम्बन्धित प्रदेश सरकारले नेपाल सरकारसमक्ष यस धारा बमोजिम आशिक संकटकालिन अवस्थाको घोषणा वा आदेश जारी गर्नको लागि अनुरोध गर्न सक्नेछ ।”

देहायका विषयहरूमा संवैधानिक समितिले नै थप छलफल गरी टुंगो लगाई मस्यौदा परिमार्जन गर्ने

सि.नं. १ प्रस्तावनामा :

१. प्रस्तावनाको अनुच्छेद ३ मा माओवादी जनयुद्ध लगायत सबै आन्दोलनको नाम उल्लेख गर्ने वा माओवादी जनयुद्ध लगायत सबै आन्दोलनको नाम व्याख्यात्मक टिप्पणीमा राख्ने वा माओवादी जनयुद्ध व्याख्यात्मक टिप्पणीमा पनि नराख्ने ?

२. प्रस्तावनाको अनुच्छेद ६ मा 'जनताको समानुपातिक समावेशी' भन्ने शब्दहरूको सट्टा 'बहुलवादमा आधारित' भन्ने शब्दहरू राख्ने वा नराख्ने ?
३. अनुच्छेद ७ मा आत्मनिर्णयको अधिकारको परिभाषा, सो को प्रयोगको विधि र यस अन्तर्गत गर्न पाईने र नपाईने कुराहरू स्पष्ट पारेर परिमार्जन गर्नु पर्ने वा नपर्ने ?

सि.नं. ६ संविधान संशोधनमा :

४. देहायको विषयको प्रतिकूल असर पर्ने गरी संविधान संशोधन हुन नसक्ने भन्ने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने ?
 - क) सार्वभौमसत्ता
 - ख) राष्ट्रिय स्वाधिनता
 - ग) संघीयता
 - घ) बहुलवाद
 - ङ) धर्म निरपेक्षता
 - च) स्थानीय स्वायत्तता र स्वशासन,
 - छ) समानुपातिक समावेशी
 - ज) आदिवासीको अग्रधिकार
५. धारा ८ को उपधारा (७) मा उल्लेख गरिएको विधेयक पछि रहेको "वहुमत संघीय इकाईको विधायिकाको" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "५०% भन्दा बढी जनताको प्रतिनिधित्व गर्ने संघीय इकाईको विधायिकाले" भन्ने शब्द थप्ने वा नथप्ने ?

सि.नं. ९ विविधमा :

६. नेपाली राजदुत र विशेष प्रतिनिधी नियुक्ती समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा गर्ने वा समावेशी सिद्धान्तको आधारमा गर्ने ?

सि.नं. १० संक्रमणकालीन व्यवस्थामा :

७. राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति सम्बन्धी व्यवस्थाको सट्टामा "यो संविधान प्रारम्भ हुदाँका वखत बहाल रहेका राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति नयाँ संविधान बमोजिम निर्वाचन नभएसम्म कायम रहने र कुनै करणवस पद रिक्त भएमा पदपूर्ति हुने प्रकृया अन्तरिम संविधान बमोजिम हुनेछ" भन्ने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने ?
८. कार्यकारीणी सम्बन्धी व्यवस्थाको सट्टामा "यो संविधान प्रारम्भ हुदाँका वखत कायम रहेको मन्त्रपरिषद् यसै संविधान अन्तर्गत भएको संघीय मन्त्रपरिषद् मानिनेछ" भन्ने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने ?
९. विधायिकी अधिकार सम्बन्धी व्यवस्थाको सट्टामा "यो संविधान बमोजिम निर्वाचित संघीय संसद/व्यवस्थापिका संसदवाट संघीय मन्त्रपरिषद् गठन नभएसम्म साविकको मन्त्रपरिषद् कायम रहने छ । तर संघीय संसद/व्यवस्थापिका संसदको प्रथम अधिवेशन पश्चात ६० दिन भित्र यस संविधान अन्तर्गतको मन्त्रपरिषद् गठन हुनेछ ।" भन्ने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने ?
१०. धारा २४ को उपधारा (२) मा रहेको 'बहाल रहेका न्यायाधीशहरू' भन्ने शब्दहरू पछि रहेको "यो संविधानमा व्यवस्था भएको नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्था कार्यान्वयन नभएसम्म" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "यसै संविधान बमोजिम नियुक्ति भएको मानी आ-आफ्नो पदमा यथावत कायम रहने छन्" भन्ने व्यवस्था राख्ने वा नराख्ने ?
११. धारा २५ को उपधारा (३) मा रहेको 'कार्यरत पदाधिकारीहरू' भन्ने शब्द पछि रहेको "यो संविधानमा व्यवस्था भएको नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्था कार्यान्वयन नभएसम्म" भन्ने शब्दहरूको सट्टा 'यसै संविधान बमोजिम नियुक्ति भएको मानी आ-आफ्नो पदमा यथावत कायम रहने छन्' भन्ने शब्दहरू राख्ने वा नराख्ने ?
१२. संक्रमणकालीन व्यवस्था अन्तर्गत प्रस्तावित व्यवस्थाको सट्टा देहायका प्रावधानहरू थप गर्नुपर्ने वा नपर्ने ?
 - नयाँ संविधान जारी भएको मितिले वढीमा एक महिना भित्र राष्ट्रपति तथा मन्त्रीमण्डलको अन्तरिम व्यवस्था व्यवस्थापिका-संसदको रूपमा कायम रहने संविधान सभाले गर्ने ।
 - संवैधानिक अंगका पदाधिकारीहरू र न्यायाधीशहरूको अन्तरिम व्यवस्था नयाँ संविधान जारी भएको तीन महिना भित्र व्यवस्थापिका-संसदको रूपमा कायम रहने संविधान सभाले गर्ने ।
 - स्वायत्त प्रादेशिक राज्यहरूको अन्तरिम व्यवस्था नयाँ संविधान जारी भएको तिन महिना भित्र व्यवस्थापिका-संसदको रूपमा कायम रहने संविधान सभाले गर्ने ।
१३. बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार संक्रमणकालीन भाग अन्तर्गत राख्ने वा नराख्ने ?
१४. बाधा अड्काउ फुकाउने आदेश व्यवस्थापिका संसदवाट एकमहिना भित्र अनुमोदन गराउनुपर्ने वा नपर्ने ?

खुला प्रश्न

१५. संक्रमणकालीन व्यवस्था अन्तर्गत वर्तमान संविधानसभालाई नै व्यवस्थापिकाको रूपमा निरन्तरता दिने तर न्यायाधीश एवं सवैधानिक निकायका पदाधिकारीहरूको हकमा अन्यथा व्यवस्था राखिनुले दोहोरो मापदण्ड अवलम्बन गरेको देखिने हुँदा एकरूपता कायम गरिनुपर्ने वा नपर्ने ?

सि.नं. १२ संक्षिप्त नाम, प्रारम्भ र खारेजी

१६. नामको पछाडी रहेको सम्बन्ध राख्ने वा राख्न नपर्ने ?
१७. समाजवाद उन्मुख गणतन्त्र नेपालको संविधान, २०६७ भनी नाम राख्नुपर्ने वा नपर्ने ?
१८. संघीय गणतन्त्र नेपालको संविधान, २०६७ भनी नाम राख्नुपर्ने वा नपर्ने ?
१९. जनताको संघीय गणतन्त्र नेपालको संविधान, २०६७ भनी नाम राख्नुपर्ने वा नपर्ने ?
२०. गणतन्त्र नेपालको संविधान २०६७ भनी नामाकरण गर्नुपर्ने वा नपर्ने ?
२१. संविधानको नाम पछि साल उल्लेख गर्दा नेपाल संवत् १९३० उल्लेख गर्नुपर्ने वा नपर्ने ?